

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 12

Tilleggsspørsmålnr.

Emne: Gamal engkultur

Oppskr. av: J. Ytterboe

(adresse): Helgja.

Fylke: Telemark

Herad: Holla

Bygdelag: Helgoin sokn.

Gard: Ytterboe

G.nr. 53 Br.nr. 3.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

Delevis

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

Etter: Gårdeier Leivin Steinstadalen 86 år

A. 1.

SVAR

Hu mystrar man ^{ordt.} innmark for den jord som er dyrka og om = eller inngjelt. Det utgjelt er utmark. Utmarka består av fjell, skog, setrer og utslätter. Der brukes om jordstykker, hvorpå der slås høy. Vi har atlegg også kallet første års eng. Andre års eng og gammel eng. Ute på etne sier vi, når der ikke er noe gras på den. En det sommer så sies der, "ute på eng". Med eng menes oftest gras på etne. Vi har heiding, groving og småeng. No tørka eng har vi høvshøy, kløver timotei og sauhøy. Det kleineste høy på gamle etner kalles etnehøy. Våre utslätter er mest seterstuler. Der brukke man stuttorvet og ^{vi har} stuttproslätt. Langoroslätt var heime på etnene eller eng.

A. 2. Langs gållanne mot etnene växer der opp fein, lauv- og barbusker

2

Dette ryddes bort om våren og legges i bråtekanner som brennes. Åske spres ut over eng. Dette er gammelt. Her kan medtas at der oft i skogen ble brennt flækker. Hvor der var dyp jord ble trær og krattskog huggit ned, moss revet opp og alt samla i bråtekanng, som ble brennt. I denne brennte jord med åske som gjødsel fikk våre fedre en rik rugavling. Disse flækker kan påvises den dag idag. Arbeidet kalles bråtebrenning.

I etvrene herover skyter der hver vinter opp større og mindre steinar på grunn av isen. Hvor vår er det et arbeid å fjerne disse. Dette er å steine iser første års eng eller vel fra gammelt nyekke.

3. Ble der mye moss så hakka man den vekk. Høylae ble sope og høyfrøet sådd i mossflækkene. Her var lite mynt for skiftebruket så man klarte seg med eget høyfrø. Skiftebruk vakte stor oppmerksomhet da det ble begynt med det. Den første her var futen Røingtrød på Rønnes gård. Om dette kan leses side 445 i "Holla".

4. For ca. 100 år siden begynte man å grøfte myr og purre ekv. Det ser ut til at de laga grøfta bare ca. $\frac{3}{4}$ m. og fylte den delvis med brisk (enr). Senere kom slåtegrøfter.

2.
3

Disse var dyppere og halofyete med
strangler av rogn, or og asp. De
var gode og enkelte av disse grøfter
leder vann bort også idag.
Der kjennes ingen engvanning.

5. Fra gammelt av er eng gjødslet
med vintergjødsl. Der var forholds-
vis lite av den, da høye var skrant
og man skulle dårlig. Til over-
gjødsling av eng ble omtr. nytt $\frac{1}{2}$ av
vintergjødsla. Resten gikk på åkeren
og fra ca. 1800 til poteter. Til eng
ble der brukt helst hestegjødsel
og til potetene saukalle, en blan-
ding av sauemøkk og kalm + lauv.
Åkeren skulle gjødsles med 20 lass
pr. mål. Enger fikk efftersom
man hadde råd til.

6. Ki. Høyet fra gjødsla eng kaltes
hevedehøy.

7. Ovmatt er fjøs, lae og stall pla-
sert slik at lannsiget kunne
hevede - kansteje endog flere mål.
Der ble gravd grøfter for at lannet
fra fjøs og stall kunne reke
så vidt som mulig. Hevedeforet
bak fjøs ble slået flere ganger i
løpet av sommer og nytt til hestene,
når de var heime i arbeid (slått).
Det ser ut til at åkerne gjerne ble
lagt i bakker vel også av den

4

grunn at de var fjerrest og ga
størst avling. Gjødelskainene
ble lagt på toppen av bakke-
stråningene.

8. Man gjødsla unga om våren.
Om histen hadde man lite gjødsel
på gårdene for 1860. Da var dyra
på stulen i sommertid.

Man kjørte gjødsla i grimesled
og på fire vinter og vår. Etter ca. 1840
ble gjødsla i flørem blandet med tørr
jord. Gjødsla ble lagt i hauger
og sist i april eller først i mai kom
spreinga. - Med gjev finhakka
man gjødsla opp i et traug og
med dette spreddes så innholdet.
Omkr. 1880 gikk man over fra gjev og
traug til gjødselgveip. De første var
heimemiddede! Vi har en sådan.

Den synes forresten å kunne telle
sine 100 år. Skapte et litt lengre
i forhold til de 3 finner. Omkr. dobbelt.
Omkr. 1880 hadde man fått støyttekjærre
og med denne ble gjødsla kjørt ut i
småhauger fra vinterkainene og spredd
fra dem med gveip.

9. For ca. 1860 beite man vår og høst.
Vårbeite ble ansett forkastelig; man
vårknipa med lite for forlangt dette.
Nå er det bare høstbeiting. Beiting
anses bare til bakt for dyra. Man fikk
jo dervid mindre høy og opptrukka vull.
De gamle beite overalt hvor det var gras -

fir der var livberging i skogen.

10. Vårbeiting kom man bort fra omkr. 1660. Høstbeiting fortsattes men enkelt er forsiktig. Jo mindre engbeiting jo mere høvørling.

11. Om våren slo man utover de ken-
kaker som var lagt. Man nytte
hammeren på et gjev.

12. Flere gårder hadde sommerfjøs. Der var kuene inne om natta og for å smelte. Dette fir de dro og etter de kom fra setren. Fjøsene var bygd i utkanten av dyrka jord mot de senere hauegangar. Fjogen gårder vilde å ha hatt flere sommerfjøs. Gjødsla ved sommerfjøs ble ikke av noen mengde og spredd utover om høsten.

13. På setren hadde man innegjette stuler. Enkelt setrer hadde også fjøs. Gjødsla ble om våren eller høsten i stubbinga kasta utover stulen og baketter spennte man best for en timmerstokk som korrerte den og delvis bredde den utover. Sløyet på stulen nyttas nå til hestefor i stubbing og vinter-timmer-tjoring. Innhegning på innmarka kaller frå (ei). I slike små dyra nå hvile etturat de ca. 1 time har proppa seg med kløver - om høsten på beite.

6
14. Flyttbare træer kjennes ikke å
være nysste.

15. Dyra på stulen var ikke sik-
ket mot bjørn og skunk, derfor
måtte fedrene lage seg fjøs på
seterstulen. Man har mangen
en tradisjon om at bjørn forsøkte
å ta sauer fra sauestallen på
stulen. Seterdriфта i Holla ble
avvikla mellom 1860 og 80. Senere
er det av og til vært seterfolk som
har mottatt sauer og kviger til
beiting mot godtgjørelse for hvert dyr.

16. Vakt hold er ukjent.

17. Våre seterhjemninger fulgte bû-
skapen når den var i beite. Det
te såvel heime som på setren. Når
hjemningen kom heim med dyra,
så ble den vanligvis kost mest
graut og sur mjølk.

Ytterbø 10 des. 1948.

S. Ytterbø.